

ASF PRESENTERAR

MAGNUS ALM

FREDRIK ENGSTRÖM

GUSTAV EDMAN

JONAS FRIZELL

REQUIEM AETERNAM

Requiem Aeternam

Förord

Rasbiologin är en del som ofta glöms bort av skolans historieundervisning. Det är en mörk period i Sveriges historia som påverkade den tidens tänkande väldigt mycket. Kanske är det så att dessa värderingar fortfarande avspeglar sig i vårt samhälle. Däremot var få av rasbiologerna var onda. Den tidens tänkande såg ut på ett annat sätt, och precis som att kvinnans ställning sågs på ett annat sätt, så var tanken med de nordiska rasernas överhöghet ett naturligt ställningstagande.

Med *Requiem aeternam* vill vi visa upp en bortglömd del av historien. Vi vill visa på det totala kulturförakt som fanns, men för att försöka förstå hur dessa människor tänkte och hur dessa värderingar kunde uppstå i Sverige.

Requiem aeternam är ett mycket öppet scenario som lämnar mycket frihet till dig som spelare. Det finns också många falluckor där spelare kan totalt haverera den tilltänkta handlingen. Så klart. Det är helt upp till dig som spelare att lösa.

Det är vår förhoppning att *Requiem aeternam* ger en såväl skräckfylld som tankeväckande upplevelse. Mycket nöje.

Magnus Alm
Gustav Edman
Fredrik Engström
Jonas Frizell

Innehåll

<i>Om rasbiologi</i>	6
<i>Bakgrund</i>	8
<i>Scenariot i korthet</i>	11
<i>Kort om karaktärerna</i>	13
<i>Scenario</i>	16
<i>Epilog</i>	35
<i>Hans Christian Hansson</i>	36
<i>Ingrid Jonsson</i>	41
<i>Magnus Lindberg</i>	46
<i>Johan Sparre</i>	50
<i>Brev till Johan Sparre</i>	55
<i>Informationsblad om Rasbiologiska institutet</i>	56

Om rasbiologi

Rasbiologiska institutet (Statens institut för rasbiologi), upprättadt 1922, har tillkommit på statsmakternas eget initiativ och är det första i sitt slag i världen. I England och Amerika finns ett par liknande forskningsanstalter, ehuru med mera begränsadt arbetsprogram; dessa ha kommit till stånd genom enskilda donationer. Det svenska institutet, förlagdt till Uppsala, är fullt självständigt. Institutets chef är H. Lundborg; dessutom äro anställda 1 statistiker (och souschef), 1 biträdande rasbiolog, 1 antropolog, 1 genealog samt 2 reseassistenter. Institutet har till arbetsuppgift att rasbiologiskt genomforska Sverige genom att studera olika släkters och andra befolkningsgruppers lifsbetingelser och utvecklingsmöjligheter, att klarlägga såväl det biologiska arfvets som miljöns betydelse för individer, släkter och folk, samt att utreda sjukdomars och normala mänskliga egenskapers ärftlighetsförhållanden. Endast genom dylika, på lång sikt drifna forskningar kunna de djupare liggande orsakerna till brottslighet, vanart, alkoholism, sinnessjukdom och annan undermålighet bringas i dagen och en fast teoretisk grundval läggas för en exakt rashygien och en rationell befolkningspolitik. Genom resor i olika delar af landet insamlas undan för undan ett rikhaltigt primärmaterial, som sedan vetenskapligt bearbetas med hjälp af medicinska, biologiska, statistiska, antropologiska och genealogiska arbetsmetoder. 1926 kommer institutets första större arbete om svenska folkets rasbeskaffenhet att publiceras. -- Litt.: "Meddelanden från Statens institut för rasbiologi" (I: H. Lundborg, "Det svenska institutet för rasbiologi", 1922). H. Ldbg.

Utdrag ur nordisk familjebok, 1925.

På hösten 1909 bildades i Stockholm Svenska sällskapet för rashygien med zoologen Vilhelm Leche som ordförande och den berömde vetenskapsmannen/nobelpristagaren Svante Arrhenius som styrelseledamot. Centralgestalt inom denna rörelse var Herman Lundborg. Lundborg blev medicine licentiat i

Lund 1901 och medicine doktor 1902. Den akademiska karriären fortsatte för Lundborg spikrakt uppåt i det han 1903 blev docent i psykiatri och neurologi vid Uppsala universitet.

Lundborgs doktorsavhandling handlade om en ärftlig sjukdom i ett område i Blekinge. Hans huvudtes var att denna sjukdom var en sorts epilepsi som blivit föremål för "degeneration", den hade enligt författaren utvecklats mot allt mer elakartade stadier till följd av inavel. Lundborg menade att den ärftliga defekten hade accentuerats genom "olämpliga" äktenskap med katastrofala resultat som följd. Lundborgs avhandling hade visserligen handlat om förhållanden i Blekinge, men han ville även låta påskina att samma situation i princip rådde i Sverige om än inte lika utvecklat. Enda sättet att få bukt med "degenerationen", det vill säga den förmenta försämringen av det svenska folkaterialet, vore aktiva rashygieniska åtgärder.

Hur extrema och motbjudande dessa synpunkter än må synas för merparten av dagens svenskar, så var de närmast lika med etablerad sanning kring förra sekelskiftet och en bra bit in på det nya seklet. Således fortsatte Herman Lundborg stjärna att stiga.

1916 utsågs Lundborg till docent i rasbiologi och medicinsk ärftlighetsforskning, och 1921 utnämndes han med professors titel till chef för det av regeringen efter riksdagsbeslut inrättade Rasbiologiska institutet i Uppsala.

Bakgrund

År 1923 reser en grupp forskare ledda av Herman Lundborg till Abisko i norrland. I denna expedition deltar även Docent Magnus Lindberg. Forskarna reser efter en kort vistelse i Abisko vidare rakt ut i vildmarken. Syftet med resan är att inhämta forskningsmaterial kring lapparnas (betänk att samerna ännu inte kallas för samer, utan just lappar) folkstam. Under resan görs dock en smula underlig upptäckt. Ur en gammal grav plockas ett mycket annorlunda och till synes deformerat kranium. Skallen är ovanligt lång och benen ovanför ögonhålan är fruktansvärt starkt markerade.

Expeditionsmedlemmarna blir eld och lågor, de tror sig ha funnit bevis för en ny, hittills okänd stam av lappar. De börjar söka efter gravar med liknande kranier och lappar med samma skallform. Men efter två veckors famlande i blindo ger de upp, ingen har hört talas om eller sett lappar med en sådan skallform. Expeditionen har dragit ut på tiden och kostat mycket mer än väntat då mycket material förstörts i stora stormar som följde under de två veckorna de sökte. När expeditionen återvänder hem tar Herman Lundborg beslutet att inte låta någon få reda på upptäckten av skallen. Han vill inte orsaka någon uppståndelse kring något som inte går att bevisa, och inte heller peka på sin egen inkompetens, eftersom expeditionen inte lyckats hitta mer bevis. Trots allt kunde det ju röra sig om ett enstaka exemplar med denna mycket ovanliga skallform. Sedan dess har kraniet legat arkiverat i en falskt märkt trälåda uppe på institutets vindsförråd. Väldigt få förutom de som deltog i expeditionen har över huvud taget känt till kraniets existens, och om det inte vore för ett brev som anlände till institutet för ungefär fem veckor sedan skulle det nog ha förblivit så.

Brevet innehöll en observation från Herman Lundborgs gode vän John Gallstad, en engagerad biolog som ofta rest till Norrland för extensiva fältstudier. John berättade att han hade stött på mycket underliga lappar, helt olika de han

sett tidigare. Deras skallar var ovanligt långsmala och ögonbrynen påtagligt framskjutna, långt mer än normalt för lappar. Lundborg insåg att detta kunde röra sig om lappar i släkt med den vars skalle de fann i expeditionen för fem år sedan. Han pratade med Magnus Lindberg och berättade att han tänkte sätta samman en expedition för att insamla information från lappar i området norr om Abisko. Lundborg börjar sedan förbereda resan och välja ut de tre övriga resenärerna, men allt utan att avslöja för någon om expeditionens egentliga syfte.

När scenariot börjar känner alltså ingen av karaktärerna till expeditionens egentliga syfte. För dem är resan enbart till för att samla in underlag för vidare forskning på lapparnas folkstam. Först i scenen *"Sista mötet innan avfärd"* avslöjas det för dem hur det egentligen ligger till. Men redan innan dess har de fått en skymt av den underliga skallen, uppe på vinden, i scenen *"Mötet med anden"*. Magnus Lindberg har ju dock sett skallen innan, på expeditionen för fem år sedan.

Under resans gång kommer naturens element att resa sig mot karaktärerna. Helt till synes oförklarliga saker kommer att hända, som renar som låter sig köras över av tåget, väder som växlar lika hastigt som ofta och en hel del annat. Detta beror på skallen. Skallen tillhörde en nåjd av den stam lappar som karaktärerna reser för att eftersöka.

Lapparna med de speciella skallformerna är ättlingar till en stam som bodde långt norrut, vid Nordnorges kust närmare bestämt. Deras ursprung är höljt i dunkel och de har under alla år hållt sig undan den svenska civilisationen och andra lappstammar. Klart är dock att deras genetiska ursprung har förblivit opåverkat av andra stammar och denna frångåendehet har utvecklat dem i en helt annat riktning än andra lappar. De har nu bland annat en mycket ovanlig skallform och flera drag som inte återfinns hos andra i norr. Därför är de mycket intressanta ur rasbiologernas synvinkel. Anledningen till att lapparna aldrig någonsin upptäckts tidigare är att de bara är några få familjer kvar, och de lever ett skyggt nomadliv. De lever på små renhjordar samt genom fiske.

Stammens andevärld har under många år utvecklats och utgör den centrala delen i deras liv. Nåjderna har stor kontakt med förfäder och dessa har också kunnat få stora möjligheter att påverka vår värld. Skallen som blev funnen på expeditionen för fem år sedan tillhörde en av de största nåjderna som stammen någonsin haft.

Denna nåjd var i ovanlig samklang med naturen och när rasbiologerna tog skallen från hans grav gjorde de naturen upprörd. Utav denna anledning kommer spelarna att märka att naturen verkar ha vänt sig mot dem - det blir tydligare och tydligare ju längre norrut de kommer. Inte förrän anden från nåjden fått gå till vila kommer naturen att lugna sig och lämna spelarna i fred.

Scenariot i korthet

Disputationen

I vilken det hålls en fest vid rasbiologiska institutet, spelarna bekantar sig med varandra, samt där herr Sparre tilldelas sitt arbetsrum.

Mötet med anden

En osalig ande från det nära förflutna gör sig påmind.

Sista mötet innan avfärd

Herman Lundborg klargör en del mindre kända fakta om den väntande expeditionen.

Resan till Långsele

Under vilken spelarna ytterligare bekantar sig med varandra, samt herr Sparre får ett obehagligt brev.

Långsele

Där den vilda naturen gör sig obehagligt påmind.

Resan till Lappland

Under vilken lokalbefolkningen tränger sig på.

Ankomst till Abisko

Där spelarna introduceras för biolog herr Gallstad och förbereder sin resa in i vildmarken

Resan in i vildmarken, dag 1

Vädrets makter börjar stilla ruska om expeditionens deltagare.

Resan in i vildmarken, dag 2

Vädret visar sin fulla makt och plågar expeditionen ytterligare.

Mötet med samerna

En hittills okänd stam med lappar föräras expeditionens bekantskap.

Mötet med Nåjden

En ruggig figur presenterar sig och kommer med ett skrämmande förslag.

I andevärlden

Expeditionen fortsätter sin resa långt bortom de kända dimensionerna.

Slutet

Deltagarna i den vanskliga expeditionen får äntligen pusta ut.

Kort om karaktärerna

I karaktärerna står ingen information om att de skall ut på en resa till området norr om Abisko för att insamla information om lappar i det området. Detta är något du skall berätta för dem innan scenariot börjar, samt att Magnus Lindberg blivit utsedd av institutets chef, Herman Lundborg, till att leda expeditionen. Resan har de inte planerat så mycket som de skulle velat, tack vare att resplanen, som bestäms av Lundborg, har dröjt. Detta bekymrar dem, även om den här sortens informationshämtningsresa inte är ovanlig för de flesta av dem. Resan går på rutin och de vet vad de skall göra. Intervjua lapparna om släktförhållanden, mäta skallindexet på dem och fotografera. För Johan Sparre är det dock den första expeditionen och han är säkerligen något mer nervös än de andra, vilka inte har haft några problem med att utföra sina vanliga sysslor fram till punkten då scenariot börjar. Nämligen två dagar innan avfärd.

När scenariot inleds har Johan Sparre precis disputerat och han har blivit tilldelad ett litet provisoriskt kontor i anslutning till institutets vindsförråd. Sparres skrivbord och papper har blivit uppburna till det nya kontoret, men ännu har han inte fått nyckeln. *All denna information måste förmedlas till spelarna innan scenariot börjar.*

Karaktärerna vet i förväg inte särskilt mycket om de andra karaktärerna, vilket gör att du bör berätta små detaljer om personerna under scenariot. Detta gör också att det blir lättare att föra konversationer spelarna emellan. Nedan finns en kortfattad beskrivning av de fyra, men du bör även läsa karaktärerna för att få en helhetlig bild av hur de troligen kommer att spelas. Karaktärsbeskrivningarna är väldigt öppna, vilket också innebär att den förklaring som ges kanske inte till fullo stämmer med hur spelarna tolkar texten.

Magnus Lindberg är en man som på senare tid allt mer ifrågasatt den forskning som han själv bedriver på institutet. Dels märker han att mycket av forskningen motsäger sig självt och att konceptet ”raser” blir allt svårare att passa in i den rika människoflora han stöter på under sina resor. Magnus var också med på expeditionen för fem år sedan, där han såg hur naturen förändrades i samband med att expeditionen stal skallen ur graven. Magnus började tvivla till en stor del på grund av den händelsen.

Hans Christian Hansson kommer ursprungligen från det militära livet, men har sedermera slagit in sig på forskningen av olika anledningar. Han är en ganska grovhuggen typ som inte ger upp i några lägen, möjligtvis drar han sig tillbaka och omgrupperar. Hans Christian har länge haft känslor för Ingrid Johnsson, men vid alla hans taffliga försök till närmanden har hon gett honom kalla handen.

Johan Sparre är den yngsta av de fyra och en ivrig anhängare av rasbiologin som vetenskap. Han hänger sig totalt åt forskningen och trivs med livet. Han har en fru, en villa och egentligen bara ett enda problem i livet. Under flera år har han och hans fru försökt skaffa barn, men inte kunnat. Hela tiden har Johan trott att felet legat hos hans fru, men efter hon friskförklarats alldeles nyligen har han gått till en god vän som är privatläkare. Under scenariot kommer Johan få veta genom ett brev att han är steril.

Ingrid Johnsson står upp för sina åsikter. Hon är en frigid kvinna och det är kanske mer karl i henne än någon av de andra. Hon är ogift vid 40 års ålder, vilket är mycket ovanligt och kommer säkert att diskuteras under scenariot. Ingrid skärder inte sina ord och utnyttjar ofta sin verbala förmåga, bland annat som kvinnorrättskämpe och för att få män på fall.

Under scenariots gång kommer spelarna också stöta på ett flertal personer. En kort beskrivning av dem ges nedan.

Herman Lundborg är ledare för rasbiologiska institutet och en mycket hängiven forskare. Hans stämma och sätt kan se som mycket auktoritärt, men han är på inget sätt någon slavdrivare. Lundborg är alltid öppen för nya idéer och en aning excentrisk. Trots sin höga position inom forskningen är han fortfarande ganska ung, och absolut inte någon gaggig gammal gubbe. Herman Lundborg engagerar och är engagerad. (Se även bilden på informationsbladet om institutet)

John Gallstad är biolog som var den som upptäckte den abnormala lappstammen i Norrland. Han är en bit äldre än spelarna och en spinkig man men med mörk stämma. Han talar inte särskilt mycket, men när han gör det så är det ofta om den fakta som är intressant för tillfället.

I Lappland kommer de även träffa en *nåjd*, en av lapparnas medicinmän. Nåjderna är som orakel och talar ofta i otydligheter och olika höga stämmor. Nåjden ska ge ett mycket mystiskt intryck och du kan antagligen spå på med det mesta.

Disputationen

Scenariot tar sin början i och med att Johan Sparre avslutat sin disputation. kl 16 den 13 mars 1928. Vid denna har han försvarat sin avhandling ”Rasblandningens påverkan på ärftliga skelettsjukdomar”. Disputationen har hållits i institutets lilla föreläsningssal och nu väntar blommor och gratulationer från de ca 30 närvarande, däribland hans hustru, de andra karaktärerna och Herman Lundborg.

Kort om institutet

Hur institutet verkade och forskade har presenterats tidigare. Här ges en kortfattad bild av hur själva byggnaden ser ut. Institutet ligger i centrala Uppsala i närheten av Slottsbacken och de övriga universitetsbyggnaderna. Man disponerar över ett antal rum i ett trevåningshus med tillhörande vind. Allt som allt finns ca åtta forskarplatser, varav institutionsföreståndaren Herman Lundborgs är det största. Lundborgs rum ligger på nedersta våningen, där även föreläsningssalen finns.

Genomgående är institutet trångbott med otaliga bokhyllor och pärmar som samlar de hundratusentals testresultat som studierna i Sverige genererat. Visst material lagras uppe på vinden, men allas arbetsrum är fullproppade av bråte, böcker och papper. Mellan våningarna leder smala trappor. Telefon finns på varje våning. Ingrid och Magnus kontor är på tredje våningen. Hans Christians på andra.

Festen

En liten mottagning hålls på institutets nedervåning där det dukats upp med tårtor och kanapéer. Det serveras också vin och champagne. Stämningen är uppsluppen och god. Många gratulerar Johan och önskar dem lycka till på resan. Under festens gång ges möjlighet för karaktärerna att bekanta sig och för spelarna att arbeta sig in i rollerna.

Som en nästan ceremoniell händelse utbringar Herman Lundborg en skål och överlämnar nycklarna till Johans nya arbetsrum. Han beklagar att Johan inte kunnat behålla det ytrymme som han haft under forskningstiden, men är ändå glad att institutet lyckats ordna en permanent plats åt honom. Kontoret ligger på vinden.

Johan vill dela en flaska fin punsch som han sparat till ett speciellt tillfälle, och kollegorna drar sig tillbaka till hans nya kontor för att dricka punsch och prata om resan

Mötet med anden

Nyckeln som Johan fick av Herman Lundborg tar dem genom en dörr långt upp i byggnaden, och bakom dörren leder en trärappa upp till vinden. Den gamla trärappan knakar betänkligt när de går i den och uppe i vindsförrådet hittar de mycket riktigt doktor Sparres nya kontor. Vid ett fönster står ett skrivbord och en stol inklämt i ett hörn. Långa rader av hyllor fyller det övriga vindsutrymmet och det är kyligt däruppe. Johan har inte flyttat in ordentligt än och högar av papper belamrar hans skrivbord. Utsikten från fönstret visar gården utanför institutet, det är mörkt där ute och ett lätt snöfall har täckt världen med ett vitt och kallt täcke. Det är mörkt på vinden sånär som på ljuset från fönstret, och de får tända en oljelampa som står på Johans skrivbord för att få lite bättre ljus.

De diskuterar antagligen expeditionen och dricker av den fina flaska punsch som Johan har haft sparad för ett speciellt tillfälle. Låt dem bekanta sig mer med sina roller, men inte alltför lång stund. När det är lagom att bryta scenen kan du påpeka för någon att klockan börjar bli sen och att de skall ha möte tidigt imorgon.

När de ger sig av igen skiljs de antagligen ute på gårdsplanen utanför institutet. Men precis innan de försvinner iväg åt varsitt håll gör någon av dem en lite underlig upptäckt. Det lyser fortfarande uppe i Johans fönster på vinden. Johan känner sig övertygad om att han släckte, kanske han till och med uttryckligen

gjorde det i spelet. Ändå känns det som om det bästa vore att gå upp igen och släcka oljelampan. Nu får det gärna börjar kännas lite läskigt.

I trappan upp till vindsförrådet tycker någon av dem sig höra ett svagt avläggset rytmiskt ljud, som av en trumma. När de kommer upp hör de hur det låter som om någon väldigt hårdhänt rotar runt bland lådorna inne bland hyllorna i arkivet. Plötsligt hör de hur en trälåda faller ur en av de gråmelerade metallhyllorna och slår i golvet med en duns. När de plockar upp lådan är den lite halvöppen och den som plockar upp den kan se ett litet underligt kranium skymta. Om de undersöker kraniet närmare ser de till sin förvåning att det inte alls är likt något de sett tidigare. Det har en ovanligt hög panna och framåtskjutande ben ovanför ögonhålorna. Trälådan är märkt med texten: "Äldre fotografier, mätinstrument". I övrigt finns ingen uppe på vinden, det är helt tomt. Det enda som hörs av omvärlden är vinden som viner utanför hustaket. Magnus känner igen skallen som den som blev funnen på expeditionen för fem år sedan som omnämns i hans karaktär.

Efter ett tag ger de sig av hemåt igen, och det händer inget mer underligt än att när de kommer ut på gården har en flock skator satt sig där. När spelarna går ut skräms skatorna och flyger mot himlen, skränar och för ett sabla oväsen.

Sista mötet

Morgonen efter möts de tidigt på institutet för ett möte med Herman Lundborg. Officiellt är det ett sista planeringsmöte inför den kommande resan, som spelarna tror är ett rutinuppdrag för att inhämta information om lappar. Men Herman Lundborg tänker berätta för de tre oinvigda om resans huvudsakliga och egentliga mål – att verifiera upptäckten av en hittills okänd stam av lappar med bisarra och abnormala skallar.

I den lilla mörka salongen sitter redan Lundborg till bords när de anländer en efter en. Träväggar prydda med oljemålningar av välklädda herrar dominerar rummet och gardinerna för fönstret är halvt fördragna. En karaff med vatten är framställd på ett fat tillsammans med fem glas. Vid huvudändan, där Herman Lundborg sitter, lägger de märke till det faktum att samma låda som de hittade dagen innan uppe på vindsförrådet ligger bredvid institutets chef. Efter de alla satt sig ner och hälsat på varandra drar Lundborg igång mötet.

Herman berättar för dem om en expedition till ett område norr om Abisko för fem år sedan, en expedition som även Magnus Lindberg deltog i. Under expeditionen inhämtades ett mycket annorlunda och till synes deformerat kranium ur en grav. Expeditionen blev eld och lågor, de trodde sig ha funnit bevis för en ny ras av lappar. De sökte efter fler gravar med liknande kranier och efter lappar med liknande skallform. Men efter två veckor famlande i blindo gav de upp, ingen hade hört talas om eller sett lappar med en sådan skallform. Expeditionen hade dragit ut på tiden och kostat mycket mer än väntat, då mycket material förstördes i stora stormar som följde under de två månaderna de sökte. När expeditionen återvände hem tog Lundborg beslutet att inte låta någon få reda på upptäckten av skallen. Han ville inte orsaka någon uppståndelse kring något som inte gick att bevisa, och inte heller peka på sin egen inkompetens, eftersom expeditionen inte lyckats hitta mer bevis. Trots allt kunde det ju röra sig om ett enstaka exemplar med denna mycket

ovanliga skullform. Sedan dess har kraniet legat arkiverat i vindsförrådet. Våldigt få förutom de som deltog i expeditionen har över huvud taget känt till kraniets existens, och om det inte vore för ett brev som anlände till institutet för ungefär fem veckor sedan skulle det nog ha förblivit så.

Brevet innehöll en observation från Herman Lundborgs gode vän John Gallstad, en engagerad biolog som ofta rest till Norrland för extensiva fältstudier. John berättade att han hade stött på mycket underliga lappar, helt olika de han sett tidigare. Deras skallar var ovanligt långsmala och ögonbrynen påtagligt framskjutna, långt mer än normalt för lappar. Herman Lundborg insåg att detta kunde röra sig om lappar i släkt med den vars skalle de fann i expedition för fem år sedan. Han pratade med Magnus Lindberg och berättade att han tänkte sätta samman en expedition för att undersöka saken närmare, men ville bestämt att saken skulle hållas hemlig så långt som det var möjligt. Anledningen att de inte fått veta något förrän nu är att Herman helt enkelt har velat hålla locket på tills något är bevisat. Han uppmanar dem att inte berätta för någon på institutet om expeditionens hemliga agenda, och säger också att skallen skall medtagas som referensmaterial i förvaltning hos Docent Magnus Lindberg, expeditionens ledare. Herman Lundborg ger sedan lådan till Magnus och säger att de alla får resten av dagen ledigt för att ta det lugnt och förbereda sig inför resan, eftersom expeditionen är tänkt att ta åtminstone två veckor. Han påminner dem om att deras tåg avgår 08:00 från Centralstationen dagen efter, och önskar dem sedan lycka till. Därefter lämnar han över ordet till Magnus och lämnar dem då han skall iväg till ett viktigt möte.

Säkerligen uppstår en del diskussioner, men du kan lugna Magnus och påpeka att de har en lång resa framför sig, med mycket tid för samtal och planering. Utrustningen kommer att levereras till stationen vid halv åtta tiden morgonen därpå och stuvats in där Magnus ber om det.

Efter mötet skiljs de och försvinner var och en iväg åt sitt eget håll.

Resan till Abisko

Resan till Långsele

De möts på stationen tidigt på morgonen och Magnus har redan fått deras packning instuvad i deras kupé. Det är rökigt och lite skumt inne på stationen, mycket människor rör sig där och ångvisslor tjuoter titt som tätt. Trots alla människor är det väldigt kallt och även inne i kupén är det kallt. Tåget fylls sakta med människor från alla samhällsklasser. De sitter i en någorlunda stor kupé där det skulle kunna få plats sex personer om man trängs, medan fyra personer är ett mycket mer lämpligt antal. Ovanför sätena ligger fyra större ryggsäckar med utrustning fastspänd på dem. Ångvisslan ljuder och tåget börjar långsamt röra på sig. Efter scenen på stationen utspelar sig, kan du påpeka att Sparre fick ett brev levererat hem till sig, som han stoppade i fickan och inte än har läst. Detta brev finns bifogat scenariot.

Tåget är halvfyllt och större delen av passagerarna sitter i de långa raderna av säten i mitten på varje vagn. Under resan händer ingenting av intresse men det kan vara en stund för spelarna att känna på sina karaktärer mer.

Långsele

Vid 10-tiden på kvällen anländer spelarna till den lilla byn Långsele. De relativt få passagerarna som är kvar på tåget försvinner delvis ut i den becksvarta natten, men ett tiotal vankar bort mot det enda tända ljuset längs med vägen, ett litet hotell några hundra meter längre bort. Vistelsen på "Stationshotellet" ingår i biljetten och väl inne hittar alla sina namn skrivet på pappersark som ligger uppradade på disken i foajén. Pappersarken innehåller också regler för hotellet och bredvid varje ligger en guldig nyckel med rumsnummer.

Hotellet är en tidig 1800-talsvilla med tre våningar. Det verkar förvånansvärt välskött och smakfullt inrett för att ligga i vad spelarna nog tycker är ingenmansland. En foajé med reception, en matsal, en salong och sjutton

rum är allt som det är. Rummen är enkla men komfortabla. De anställda är tystlåtna men hövliga. Hotellet har allt som behövs för åtta timmars sömn. Om de önskar, kan de också få smörgåsar eller kanske konjak i salongen innan de kryper till sängs.

Hela vistelsen i Långsele, och de följande dagarna, präglas av att natur och djur börjar bete sig konstigt i spelarnas närvaro. Utanför stationshotellet möts de av två fastbundna schäfrar, som frenetiskt börjar skälla på dem, på det undermedvetna vis som hundar agerar när de känner att något är fel. Inget händer, och hundarna tystnar när spelarna går in i hotellet. Under natten vaknar någon och upptäcker att en katt sitter på hans fönsterbräda och varsamt vakar och iakttar honom. Någon annan vaknar på morgonen verkar insidan på dörren nästan ha ruttnat, och handtaget till dörren lossnar när den öppnas. Docent Lindberg får en chock på morgonen när han yrvaket tittar sig omkring i sängen och upptäcker att kraniet ligger på bordet i hans rum med ögonhålorna riktade rakt mot honom.

Morgonen känns olustig och matlusten faller inte riktigt på när de möts nere i matsalen för frukost. De äter tillsammans och är efter en halvtimme på väg mot tåget igen. På stationen står loket och ångar likt en överhettad tekanna. Kylan har tilltagit rejält och det kittlar lite obehagligt i näsan på de fyra då fukt blandas med hårstrån som klistrar sig fast i varandra. På taket till stationen sitter ett hundratal skator och tittar ner på passagerarna som lämnar tåget. När tågvisslan tjuter, lyfter hela flocken och flyger norrut. Tåget rullar i en maklig takt ut från Långsele.

Resan till Lappland

Väl på tåget märker de fyra vilken stor förändring som skett i folket som finns i tåget. Norrländska timmermän vältrar sig nu i varenda ledig plats, och doften av skog blandad med svett och rök sprider sig ända in i kupén som de sitter i. Grovhuggna karlslokar med sammanbitna ansikten, låga pannor och svartmuskiga ögonbryn. De sitter bland arbetarna, det finns ingen första klass. En enskild kupé är allt som skiljer dem från burdusa ord, hesa skratt och stanken av snus och brännvin. Utanför fönstret blir landskapet allt mer

avskalat och kargt. Männen som trängs i de andra kupéerna är som skapta för klimatet här uppe. Stabila som stenstoder, huggna ur det norrländska urberget. Kylan är mer än bara påtaglig nu, och efter ett tag har de tagit på sig alla ytterkläder de äger. Ibland stämmer någon av timmermännen utanför upp i en sång och skrålar så det hörs i hela vagnen. Men förutom de underliga och spontana supvisorerna är det bara dånet från loket som hörs. Dånet som ekar mot fjällbranterna, dånet som tränger in i vildmarken, det utforskade, precis som vetenskapen själv.

Det går någon timme. Vagnen värms sakta upp och landskapet passerar sakta förbi. Plötsligt tvärbromsar tåget och passagerarna kastas mot närmaste föremål som kommer i dess väg. I kupén landar spelarna i famnen på varandra, och utanför kastas timmermännen huller om buller i buller och bång. Tåget kommer till ett tvärt stopp. Vad som har hänt, är att tåget rammat en renflock och snön längs med rälsen kantas av blod och delar från renkadaver. Snart hörs skott, och de fyra kan se lokföraren skjuta skadade renar utanför. Långt innan dess har timmermän från alla vagnar gett sig ut för att skära ut de finaste köttbitarna från renarna. Det hela ger en ovan och ruskig känsla för de ovana stadsborna.

Resten av resan sker smärtfritt och vid fyratiden anländer tåget till Abisko.

Ankomst till Abisko

På Abisko station stiger alla timmermän av först. Dörren till spelarnas kupé förblir blockerad tills dess att de illaluktande männen tagit sig ut. På perrongen står biologen John Gallstad när sällskapet kommer till slut kommer ut. Gallstad är en lång och ranglig man med grånande hår och mycket tydliga drag i ansiktet, som en gammal man som inte haft tillräckligt att äta på länge. Även om ögonhålorna är djupa, vittnar uppsynen och tilltalet om glöd och energi. När Gallstad väl talar, vilket han gör vid tilltal och då han verkligen har något att berätta, då gör han det i en tyst och eftertänksam ton. Nu välkomnar han spelarna och berättar att han gärna inte bär tungt men kan visa dem till hotellet.

Ut i vildmarken

Under tiden de tar sig till hotellet, som ligger några hundra meter från den så kallade stationen, berättar Gallstad om vad han tror komma skall. Långa resor, isande kyla, misstänksamma lappar och hård fysisk ansträngning. Låt honom inte peppa de andra, utan snarare trycka ner dem och göra dem oroliga för de kommande dagarna. Han svarar på alla frågor han kan, och följer dem in i receptionen på hotellet. När de fyra väl fått sina rum ber han att tacka för sig eftersom han har mycket att packa. Adjö. De syns i morgon klockan sju.

På det mycket enkla hotellet blir de serverade en spartansk middag i skogshuggarmiljö. Det bjuds på renkött och rotmos. Det smakar väl för alla utom Magnus Lindberg. Efter några tuggor märker han att det finns mask i hans kött och att det han tuggar på är ruttet och fullt av larver. Han spyrr upp middagen. Därefter är matlusten hos de andra inte heller särskilt stor. Om någon skulle anse att köttet varit gammalt kan alltid den som serverade, som inte förtjänar namnet servitör, berätta att köttet är så färskt det kan bli. När incidenten är över, går de säkert och lägger sig.

Första dagen

På morgonen möts alla nere i receptionen. Ingen har sovit särskilt väl. De äter en rejäl frukost med ägg, renskav, korv och hårt bröd. När de väl ätit upp och packat sig i ordning står Gallstad redan nere i hallen, fullpackad och med ett gevär över axeln. Utanför viner en hård och kall vind, som skär in i deras kläder redan från första steget. Sakta börjar de sin långa vandring ut mot ett kargt och öde landskap.

Miljön ute på vidderna bjuder på spektakulära naturupplevelser, men det är knappast något som de fyra kan njuta av. De är redan efter någon timme trötta och frusna, och börjar ta pauser allt oftare. De stannar ibland till vid något av de kala träden som sticker upp som norrländska kaktusar i en död

vinteröken. Landskapet är ofta varierat med branta backar och stup som de måste ta sig runt, och med långa sträckor av platta och ogästvänliga marker. Vandringen är en prövning för alla. Det är bara Gallstad som vet riktigt vart de ska och de andra lunkar mest efter i den takt de orkar. Ibland känns det som om de vore iakttagna av något, och ibland syns rörelser i ögonvrån som visar sig bara vara inbillning. Stämningen ska vara spänd och obehaglig, och du som spelledare får göra allt för att spä på den känslan. Vädret slår om snabbt och kan spela ett spratt för den som inte är uppmärksam.

När de under dagen slagit sig ner på läsidan av en klippa hör de plötsligt ett högt skall, som av en hund, på andra sidan stenen. Den som vill titta efter möts av en argsint råbock som frustar och stampar i jorden när den får se expeditionsmedlemmarna. Det händer ingenting under några sekunder. Råbocken stirrar stint på spelarna och väljer till slut att rusa fram emot dem, kanske törna till någon med ett horn, och rusa vidare ut i markerna.

När klockan blir framåt tre slår de läger på en plats som antingen Gallstad eller Lindberg letar upp. De slår upp tält och börjar laga mat. Från att ha snöat och blåst blir det fullständigt lugnt. Snart slår det snabbt om igen, och spelarna dränks av ett våldsamt regn. Elden släcks och maten förstörs. De blir allt mer frusna och trötta.

Mörkret faller snabbt och de somnar snart in, trötta efter dagens vedermödor. Men under natten vaknar någon av ljud utifrån tältet. Någon rotar runt bland det som finns kvar utanför med buller och bång. Om de rusar ut hörs ingenting. När de vaknar på morgonen saknas dock ingenting från deras utrustning.

Andra dagen

Regnet strilar fortfarande ned för tältduken, och de tvingas vandra i en kyla som påverkar både humör och krafter. Inte heller solen verkar vilja gå upp ordentligt över horisonten och de annars värmande strålarna når inte alls fram. Att vandra känns som att stappla fram i skymningen under hela dagen.

Vädret är under dagen ännu mer aggressivt än vad det var under gårdagen. Ibland slungar vindarna nästan omkull expeditionen och regn byts mot snö, bara för att bytas ut mot hagel kort därpå. Hela tiden viner vinden omkring dem, men sällan syns solen till.

Ungefär mitt på dan när det lilla ljus som fanns har försvunnit upptäcker någon av karaktärerna, antagligen Hans Christian, fotspår efter människor i en snödriva.

Under vandringen på tundran får de syn på en stor svart rovfågel som svävar ovanför deras huvuden. Den är mycket vacker och majestätisk, men samtidigt hotfull.

När det är dags för att slå läger och vila upptäcker Hans Christian spår i snötäcket. Det är spår efter skobeklädda människofötter. Skorna är förmodligen gjorda av skinn och det är troligt att spåren tillhört en lapp. När lägret väl är uppsatt och maten beredd slås Magnus av dalens likhet med den dalen där kraniet hittades. Stormens vinande verkar skrämmande på honom och han tycker sig höra avlägset trummande.

Vid sovdags upphör regnet och om de sticker ut huvudena ser de hur månen skickar ner en iskall stråle. Från att inte ha hört någonting alls hör nu alla trummorna. Av ljudet att döma är lapparna i närheten, kanske redan i nästa dal, men att fortsätta i mörkret vore vansinnigt. Expeditionen får somna in till det rytmiska ljudet.

Mötet med samerna

De vaknar efter natten till ljudet av ett ihärdigt regn som smattrar mot tältdukarna som trumvirvlar. John är inte på speciellt bra humör och han muttrar om att han har andra saker att göra, helt enkelt att han har lite bråttom och är förbannad på det dåliga vädret. När de så har ätit frukost föreslår han att de skall ta en titt i nästa dal för att se om de kan finna lappbyn.

John tycker känna igen sig när de närmar sig toppen på det låga fjäll som skiljer dalen de bor ifrån nästa. Strax innan de når toppen känner de lukten av rök, och väl uppe på toppen ser de för första gången på länge något som kan fylla dem med hopp. En liten by bestående av ungefär tio kåtor står uppslagna mitt i dalen nedanför dem. Lappar i alla åldrar rör sig nere bland kåtorna. Några män slaktar en ren, några kvinnor arbetar med ett tygstycke och flera barn jagar runt efter varandra i en besynnerlig lek där ett av barnen springer med ett par renhorn tills de andra fångat henne, då passeras hornen vidare till något annat av barnen. Det är dock svårt att se på avstånd om deras skallar ser normala ut eller inte.

När de närmar sig märker de dock att detta är precis de lapparna som de har letat efter. Alla i byn har ovanligt långa skallformer och deras ögonbryn skjuter ut ordentligt ur nederdelen av pannorna. När de har kommit ner för sluttningen och det bara är runt hundrafemtio meter kvar till kåtorna stannar en av de manliga lapparna upp och ropar till. Han har fått syn på dem. Resten av byborna samlas runt honom och de stannar upp med allt de håller på med. De står still och avvaktar vad spelarna gör.

När spelarna nått ända fram får de försöka prata så gott de kan med lapparna. Mång av byborna pratar inte ett ord svenska och ruskar bara förläget på huvudet om någon tilltalar dom. Efter några försök möts de dock av en äldre man iförd mer välsydd och utsirade kläder. Han tycks vara något av en

hövding och de andra lapparna verkar inte så intresserade av att kommunicera med spelarna. Hövdingen kan prata ett fåtal ord svenska, och det går knackigt men det fungerar att kommunicera. När det blivit klargjort att spelarnas avsikter är goda ropar hövdingen till de andra byborna igen, och de återvänder till sina sysslor. De ser med större vänlighet mot spelarna nu, även om en viss misstänksamhet fortfarande är uppenbart närvarande.

Efter att spelarna etablerat kontakt med lapparna tar Gallstad sitt avsked. Han önskar dem lycka till och ger sig iväg tillbaka till Abisko.

Här finns nu utrymme för vetenskapligt arbete. Det innebär mätande av skullar, kontroll av ansiktets inbördes dimensioner samt helkroppskontroll. Samerna är naturligtvis inte glada av att bli behandlade som någon sorts boskap, men finner sig ändå rätt väl i undersökningarna. De förstår inte varför spelarna beter sig som de gör men så länge de blir någorlunda respektfullt behandlade. Samerna konverserar helst inte med spelarna utan tittar mest misstänksamt om spelarna försöker tala med dem.

Vädret kommer under de dagar eller timmar som de spenderar där försämrats kraftigt. Det kommer vid en tidpunkt att urarta till en snöstorm utan dess like. Det är fullkomligt omöjligt att vistas ute mer än några minuter i taget. Snön piskar ansiktet så att det smärtnar och förfrysningsskador uppstår utan svårigheter. Det är helvetet på jorden. Om spelarna ämnar söka skydd i sina tält uppträcker de till sin fasa att ett har blåst bort i den rytande stormen. De har nu bara ett enda tält att tillgå.

Mötet med nåjden

Även det kvarvarande tältet håller på att slitas sönder i den allt häftigare snöstormen. En av samerna kommer linkandes i snöyran. De förstår snart att det är stammens nåjd, medicinman, på grund av hans klädsel. Han är klädd i små stycken av renhud och björnpäls. Skelettdelar, små påsar och torkade fågelben hänger i tvinnade läderband runt omkring på kroppen. På huvudet har han skinnet från ett varghuvud krönt med renhorn. Vargens tänder sticker ner över ögonen vilket får hans ögon att se ut ungefär som en katts. Även om spelarna är pålästa gällande samer är den här figuren väldigt kuslig och främmande. Känslan av att vara mycket långt hemifrån är påträngande. Han tränger sig in i deras tält, som nu blir extremt trångt, utan att borsta av sig snön. Han grinar åt dem med en tandlös mun en stund sedan talar han.

Långsamt förklarar han att han förstår orsaken till naturens ilska. Naturen vänder sig mot de som betett sig skändligt mot henne. Varför hon just nu skakar i vrede vet de nog själva. Det är inte lätt att förstå vad han säger, förutom den tandlösa munnen finns det av naturliga skäl andra språkförbistringar. Även om Ingrid har grundläggande kunskap i språket är det svårt att förstå den ytterst ålderdomliga dialekt nåjden använder.

Det är svårt att avgöra om det är en ren dialekt eller ett annat språk som endast liknar det hövdingen använde. När han gjort sig förstådd försöker han ta den väska som innehåller kraniet. Om spelarna förstår och packar upp väskan tar han tacksamt mot kraniet. Han fingrar på det, utforskar alla håligheter och sprickor, luktar noga på det, sedan tar han tag i någon av spelarna och drar ut denne ur tältet. Han blir arg och fräser åt spelarna om de vägrar ge honom väskan samt rabblar något oförståeligt på sitt språk. De har ju egentligen ingen anledning att vägra honom kraniet. Väl ute ur tältet i den piskande snöstormen rycker han och drar i personen han tog ut och vinkar till de andra att följa med.

Nåjden går raskt i förväg och tycks inte hindrad av det usla vädret. Stormen tycks ha tilltagit ytterligare och stenhårda hagelkorn blandas med snön i den iskalla vinden. De går in i tältsamlingen, inte en människa syns längre till, alla har gått in i sina kåtor för att skydda sig. Nåjden visar dem till en kåta lite avsidet från de andra. Han faller upp fliken och visar dem in. Inuti är duken rikt dekorerad med målningar som i sin mångfald tycks ta över kåtan fullständigt. Golvet är täckt med fallar, både från renar och rovdjur. En eld brinner i dess mitt och röken sticker i ögon och näsa. Det är väldigt trångt härinne och spelarna får trycka sig mot varandra för att få plats. Väl inne börjar nåjden peta i elden och studera skallen noggrannare. Han tar till orda. För att blidka naturens vrede måste spelarna följa med honom in i andevärlden och rätta till sitt misstag. För de rationella spelarna låter det här naturligtvis märkligt och skrämmande, även med tanke på de senaste dagarnas händelser. Ur ett rent vetenskapligt perspektiv är resor till andedimensioner bara vidskepelse. Spelarna har här ett val, antingen gör de som nåjden säger eller så ger de sig iväg. Nåjden kommer inte att följa efter dem om de går, utan bara stirra på dem med ögon fyllda av svart hat.

Om spelarna går med på att följa med nåjden i anderiket börjar han förbereda ritualen. Han matar elden med fuktig ved. Den knastrar och gnyr och lukten av surt trä sprider sig i kåtan. Spelarna har svårt att inte gråta på grund av all rök som nu tycks finnas i ögon, näsa, mun och överallt omkring dem. När deras ögon börjat vänja sig vänder sig nåjden om och rotar i fällarna bakom sig. Han drar fram något mjukt och glansigt som tycks slingra sig runt hans träartade händer. Vid en närmare titt ser spelarna att det är en samling inälvor. Magsäck, lever, njurar och tarmar, förmodligen från en ren. Nåjden slänger sedan utan ett ord dessa på elden som börjar fräsa och spotta. En kväljande, animalisk lukt av bränt innanmäte sprider sig i kåtan. Det är nära nog outhärdligt att vistas därinne. De blandade lukterna, frätande och kvävande, och de klaustrofobiska tältväggarna. Han öppnar sedan en liten påse runt halsen och plockar fram något som ser ut som tuggade torkade blad, knöliga och bruna, och ger till spelarna. De är till för tuggas, nåjden visar med rörelser. De luktar inte som något de direkt känner igen, kanske lite som

björklöv. Bladen smakar väldigt beskt och tar bort lukten och smaken av våt ved och bränt kött. Nåjden tar fram en trumma ur en av fällarna och öppnar en till påse kring halsen. Den innehåller små benbitar som han slänger ut på trumskinnets som är målat med röd färg. Han börjar trumma monotont samtidigt som han mässar.

Bladen får efter en stunds tuggande munnen att domna, de känner inte längre sitt ansikte. Bedövningen sprider sig till halsen, resten av huvudet och till slut hela kroppen. Nåjdens mässande surrar i deras huvuden, vindlar sig och växer runt deras hjärnor. Röken ligger tjock och ogenomtränglig, allt sveps in i ett dimmigt mässande. Till slut existerar bara den hypnotiserande monotona sången. Hur länge de befinner sig i trans kan de själva bedöma, det kan vara dagar eller minuter. Röken avtar och mässandet avtar, de kan se och höra igen. Förunderligt nog är kåtan helt klar från rök och stank, nåjden sitter mittemot dem och ler. Utifrån hörs inte ett ljud av ovädret. Nåjden visar dem att stiga ut genom kåtans öppning.

I andevärlden

Nu har de trätt in i andevärlden. Här kan de inte påverka någonting fysiskt förutom skallen.

Landskapet omkring dem är förändrat. Topografin är sig lik, med höjder och sänkor, men allt annat är annorlunda. Istället för kåtor står höga hotfulla byggnader i svart, jämnt huggen sten. Marken består av ett grått grus med svarta och bruna rankor som söker sig runt och växer upp på byggnaderna. Under gruset skymtar svart berggrund fram. De svarta stenkonstruktionerna tycks uppförda tvärtemot fysikens alla lagar. De borde falla omkull där de står. Himlen är kolsvart och beströdd med enstaka stjärnor som inte liknar dem vi kan se från jorden. Stjärnorna blinkar inte utan stirrar döda ner på den främmande marken. Trots att ingen synlig ljuskälla syns på himlavalvet är sikten klar. Allt tycks befinna sig i en sorts halvskygning. Temperaturen ligger på en behaglig men samtidigt obestämbar nivå. Det är fullständigt vindstilla. Spelarnas känselnerv tycks vara avtrubbade, för marken känns endast som ett lätt tryck under deras fötter.

Vad som sedan fångar spelarnas blickar är invånarna på denna märkliga plats. Vid en första blick liknar de samerna i samhället, men vid en närmare besiktning verkar de långt mer fasansfulla. Huden verkar kall och sträv, ögonen grumliga och fixerade. Vid halsen finns fyra markerade hudveck. Fingrarna är sammanväxta med tunn hud. Några av dem har korta spjut i händerna. De fiskliknande varelserna närmar sig spelarna långsamt, med ständigt stirrande blickar. Den som bär skallen märker att den inte längre än rent ben, utan den har nu kött och blod runt omkring sig. Någon hud eller ögonhåler finns inte, men den känns på något sätt levande.

Nåjden, som ser ut som innan, har följt med dem in i andevärlden och visar dem att följa efter honom. Det här är lapparnas förfäder och andar, något

som nåjden känner väl till. Han för dem genom den ohyggliga stenstaden. De mörka gestalterna sluter upp omkring dem och följer efter. Nåjden för dem till en lägre stenkonstruktion. Den är cylindrisk och ser ut som en brunn. På brunnens botten skymtar de samma stjärnhimmel som ovanför dem, det går inte att säga om det är himlen som reflekteras eller om det finns ännu en himmel där nere. Nåjden tecknar åt dem att slänga ner kraniet. Om de gör så försvinner den ner i det bottenlösa utan ett ljud. Nåjden har inget annat svar på deras eventuella frågor än att de befinner sig utanför sin egen värld och att de inget kan göra än att förlita sig till honom. De förstår nåjden klart och tydligt. Efter att ha lämnat kraniet hasar fiskmänniskorna närmre. Spelarna finner sig snart inringade av den stinkande horden. Det svartnar för ögonen och de känner sig illamående och de blir medvetslösa. Lapparnas andar är nu stillade, och livet i norr kan återgå till vad det var förut.

Slutet

När de återfår sansen befinner de sig nära en varm eld i en kåta. Det är inte nåjdens kåta, de talrika målningarna på tältväggarna saknas och stanken är ersatt med en vag doft av renfäll. Kåtan är stor för alla fyra ryms och över dem hukar en samekvinna och en man. Kvinnan baddar deras pannor med vatten och bjuder dem att äta torkat renkött och tunnbröd. De pratar på samiska med lugn och vänlig röst. Spelarna kvicknar snart till och kan stappla ut ur kåtan. Runt omkring dem pågår samlivet som det alltid gjort, renar vallas runt och barn leker med hundar. De känner igen platsen, det är inte mer än någon timme till Abisko. Himlen är lugn och det är vindstilla. Vinterkylan kommer hänga kvar ännu någon månad, men solen har börjat värma marken igen.

De ser ingen skymt av varken skallen eller nåjden, och här finns ingen som pratar någon svenska. När de kvicknat till och gjort sig i ordning kan de inte göra annat än att ge sig av.

Därefter tar de sig till stationen i Abisko och lyckas komma med ett tåg två timmar senare. De har säkert mycket att tala om. Det här är tänkt som en avrundning av alla händelser och tempot är lugnt. Livet känns väldigt mycket lättare i fint väder och de lämnar Norrland den första riktiga vårdagen det året. När tåget avgår avslutas den här scenen och nu återstår bara en epilög.

Epilog

Två veckor senare står de fyra uppradade framför Herman Lundborgs skrivbord. Lundborg sitter tillbakalutad i sin stol med veckad panna och och en bister min. Uppenbarligen är han missnöjd. De fyra återkom till Uppsala utan skallen och utan någon vettig förklaring. Lundborg vill ha den förklaringen nu. Han vänder sig mot en av spelarna och frågar om han eller hon lugnt och sakligt kan berätta vad det var som egentligen hände. Han vill veta var skallen tog vägen, varför de betett sig underligt sedan de kom hem, och framför allt vad som hände med den abnormala stammen som de uppenbarligen stötte på.

Förklaring och diskussion börjar. När väl Lundborg får höra vad de andra varit med om, visar han sig ganska intresserad och inte alls förebrående. Han frågar gärna mer om saker de har upplevt och visar speciellt intresse för andersan och det mer spirituella. Han verkar inte förvånad. I slutändan påpekar han kanske att det här inte ligger inom ramen för institutet men verkar annars nöjd med vad de har hittat. De ska lämna en rapport om en vecka. Därefter kan de lämna kontoret och scenariot är slut.

Epilogen avslutas med en kort beskrivning av vad som hände med Rasbiologiska institutet efter 1928.

I början av 1930-talet avstannade mycket av verksamheten vid institutet, mycket på grund av att Herman Lundborg ansågs tillbringa för mycket tid i Norrland bland lapparna och institutet stod stilla. 1936 tillsattes Gunnar Dahlberg som chef och institutet ändrade till vill del inriktning, mot forskning om folksjukdomar. Mellan 1935 och 1975 genomfördes ett stort och fortfarande ökant antal tvångsteriliseringar i Sverige. Med undantag från Tyskland är det inget annat land under nazisttiden som steriliserat ett så stort antal människor. Idag är de flesta teorier om rasbiologi och rasdegenerering förkastade.

Hans Christian Hansson, 39 år

Att slå dövörat till

”Vi släpade hans nakna kropp i håret över det daggvåta gräset. Alla visste vi att det låg mycket bakom om vad han alltid hävdade om sig själv, han var den starkare och mest målmedvetna av vår grupp. Vi var inte säkra på att ens fyra män skulle klara av honom. Han sparkade, spottade, slet i våra kläder, som en gris på väg till slakt. Och på sätt och vis var det så. Jag var hans slaktare och styckade upp hans stolthet i tunna skivor.

Hans Christian Hansson. Aldrig bara förnamnet eller efternamnet. Vissa dagar kallade vi andra honom ”Korpral Hans Christian Hanson 3:e regementet” varje gång vi behövde tilltala honom. Jag tror aldrig att han märkte att vi gjorde oss lustiga över det. Han kände sig nog bara nöjd över att någon äntligen tog titlarna på allvar. Jag litade inte på honom. Ingen annan litade på honom. Vi var fast bestämda att han var tvungen att försvinna från regementet. Skulle vi hamna i krig tillsammans, då skulle det bli en omöjlighet att lyda order från någon som honom, som alla saknade respekt för och som själv inte kände kunde känna ett uns av sympati för oss mindre framgångsrika. För honom var vi mindre värda. Inte lägre i rang eller utbildning, utan lägre i människovärde. Ett befäl måste också kunna känna samhörighet med sina mannar men det kändes som om han bara kände avsky.

Jag ställde mig med ryggen mot honom för att inte visa upp byltet med geväret. Jag trodde att hans krafter skulle öka när han fick slåss för sitt liv istället för bara sin stolthet. Nu, så här i efterhand, vet jag inte riktigt om han gjorde någon skillnad på de två. Under tiden jag rullade ut filten och plockade upp det laddade geväret så hördes inget annat än hans snoriga frustanden genom näsborrarna. Vi hade släpat honom flera hundra meter bort från kasernområdet och han hade slutat kämpa emot. Han borde ha kunnat göra mer ljud än vad han faktiskt gjorde, men risken för att någon skulle finna honom där, naken

och utmattad bland fyra meniga, skulle antagligen bara ha tagit mer av hans stolthet. Alla hade intressen att hålla det här hemligt.

Känslan av att få hålla i det gevär som skulle rensa ut hans liv från vårt, gav mig rysningar. Inte av oro, utan av förtjusning. Jag såg till att mycket sakta vända mig om med geväret tydligt vilande på armen, som om jag verkligen njöt av att bli hans bödel. Jag ville visa min makt över honom. Vem som helst i hans situation skulle ha drabbats av panik, bett om nåd eller åtminstone försökt rädda sitt eget liv. Det hände inte. Den blicken som jag möttes av, den speglade ingen rädsla. Inte hat, inte skräck. Det var då jag förstod vad det varit som jag aldrig riktigt kunnat sätta fingret på vad gällde Hansson, vad det var som skapade en klyfta mellan oss trots att vi kom från liknande familjeförhållanden och städer. De ögonen blänkte av förakt. Ett förakt för våra orättfärdiga gärningar, för vår ovilja att finna oss i vår underlägsna position gentemot honom, ett förakt för hela vår existens.

Jag satte pipan mot hans panna. I samma sekund tvekade jag. Jag såg samma blick, hörde samma frustande andetag. Det kändes för en stund som om han faktiskt var den starkare av oss två, att jag faktiskt borde finna mig i hans överhet och tacka honom för att jag fick vara en del av hans verklighet. Sekunden efter insåg jag vad jag faktiskt tänkte och det fick mig att bli säkrare att han faktiskt förtjänade det här. Jag knöt handen och skottet brann av.

Inte ens då yppade han ett endaste ljud. Vi fyra backade och såg i månljuset hur blod sipprade mellan fingrarna på honom där han låg med båda händerna pressade mot sitt högra öra. Det ringde i öronen på mig själv och jag kunde bara föreställa mig vilken kavalkad av klockor som måste ha ekat i hans bortsprängda trumhinna. Vi hade kommit fram till att det här var det bästa sättet att få honom bort från våra liv. Nu kunde han omöjligt stanna i tjänst. En halvdöv korporal var det igen som tog under sina vingar oavsett vilken mönstersoldat och potentiell ledare han var. När vi lämnade honom låg han ihopkrupen med händerna runt örat och stirrade blint ut i nattmörkret.

Morgonen efter låg samtliga av hans persedlar vid hans brits fotända. Allting rengjort och putsat. Sorterat efter persedelnummer och med jämna mellanrum. Den kvällen var sista gången jag såg honom. Jag har aldrig ångrat mig. Jag tror att jag den dagen gjorde världen till en lite bättre plats att leva i. ”

Utdrag ur ”Memoarer” av Sten Cederkvist, utgiven 1962.

En förlorad degeneration

”Forskning gör oss klokare, icke mäktigare. Det krävs så även politisk vilja och politiska åtgärder om vår egen ras skall kunna bevaras och förädlas. Den ständigt ökande levnadsstandarden för den svenske medborgaren medför större risk för att de mindre bemedlade skall kunna föra sina anlag vidare. I de rasmässigt svaga elementen så som handikappade, störda eller asociala individer föreligger en risk för vår egen ras utarmande. Om dessa ges möjlighet att fortplanta sig, väntar en möjlig framtid av rasernas förfall. Vi talar då inte längre om kommande generationer, utan degenerationer.

Vi vill göra världen en bättre plats att leva i. Rasbiologin måste ges möjlighet att utöka sin verksamhet och politiska medel måste tillsättas för att göra nytta av den samlade kunskap som Rasbiologiska Institutet och andra relaterade institutioner bidrar till i samhället.”

*Utdrag ur skriften ”För rasbiologins fortkommande”, 1925 av
Hans Christian Hansson vid Uppsala Universitet*

En bild av verkligheten

”Ja, visst, honom kommer jag mycket väl ihåg. ... Ja, vad ska jag säga. Han var en mycket driftig forskare med höga ambitioner. Hans studier av ärftliga psykologiska defekter som han gjorde här på Psykologiska Institutionen bidrog mycket till min egen forskning, jag använde flera av de slutsatserna i min egen skrift ”Om familjernas arv” som publicerades 1926. Och... Hans Christian var en mycket trevlig ung man. Nu vet jag ju inte riktigt hur ung du själv är, men i mina ögon mätt var han ung på den tiden och mycket uppskattad

bland både kollegor som damer. Han var dessutom en mycket skicklig debattör, vilket gagnade både honom och hans forskning. Jag kommer ihåg ett seminarium kring en essä av Ragnar Wallman, numera docent här, där Hans Christian lyckades ifrågasätta en rad argument så till den milda grad att skriften länge inte ansågs ha akademisk relevans, trots att den faktiskt var både välskriven och innehöll absolut giltiga slutsatser. En sådan egenskap kan visserligen också skapa problem för personen, men han klarade sig väldigt väl. Ifrån irritation från andra forskare och dylikt, menar jag. Jag kan ju förstå att många irriterar sig på hans... Högburna sätt. Han lärde sig aldrig riktigt att följa med strömmen.

[...]

Jag blev mycket upprörd när han ändrade inriktning och gick över till sociologi, vilket enligt min mening inte är någon renodlad vetenskap. Vi hade flera långa samtal om det, där han själv hävdade att psykologin inte var tillräcklig för att beskriva en helhet och dessutom inte tillräckligt inriktad på fältarbete som den borde vara. ... Ja, min åsikt är ju att det är sammanförandet av de äkta forskningsområdena som kan ge en helhetlig bild av verkligheten men det var vi uppenbarligen inte överens om. Jag föreslog en mer naturvetenskaplig inriktning på hans psykologiska studier, men det var han inte intresserad av alls.

Jag vet faktiskt inte vad som hände med honom efter han lämnat oss här på institutionen. Det var ett bra tag sedan jag hörde av honom nu.”

Samtal med Professor Siegfried Oldén, 1930.

Smak för det goda

– Ja, men titta nu då, nu när de nästan står vända mot oss. Han är ju Hans Christian upp i dagen. Han saknar lite av de distinkt manliga dragen och ser kanske inte lika atletisk ut som sin far, men i övrigt syns det ju tydligt av vem han har fått anlagen av.

De stod bakom en av de snövita marmorpelare som bar upp balkongen till salen. Mary kvittrade när hon pratade och hennes vanligtvis så ljusa röst blev till ett nästan löjeväckande fågelpip. Under tiden hade det tillkommit ytterligare ett tiotal äldre herrar, som gjorde sitt bästa för att ta sig fram till hörnet med starkdryckerna.

– Jag vet inte om det passar sig att prata så om en gift man, påpekade Evy med en skärpa i rösten som inte passade henne.

– Är han gift? Sonen?

– Jag syftade på fadern.

– Ja, men det vet väl jag att han är gift, sade Mary. Men jag vet ju också att inte heller du skrädder dina ord när skymningen och andan faller på. Det kallas spekulationer och det är sådant som du och jag är allra bäst på.

Evy log. Hon tog en munfull av champagnen, som hon försökte hålla så elegant som möjligt, men hennes uppväxt sipprade igenom allt för tydligt nu när hon druckit snart tre glas.

– Du vet väl, sade hon innan hon ens hunnit svälja allt, att det ryktas om honom och den där ragatan Ingrid som också finns på institutet. Jo, ser du, min man har hört att Hansson vid flera tillfällen uppvaktat henne men att hon lämnar fram kalla handen. Trots att hon är ogift.

Det spreds ett litet leende över Evys läppar, som speglade sig i hennes dubbelhaka när hon böjde sig tillbaka. Hon skrockade tyst, som en liten häxa som just gjort något elakt.

– Det tror jag inte på. Vad skulle han med henne att skaffa? Han verkar ju vara en man som har smak för kvinnor. Och då syftar jag inte på hans fru.

– Nej, det förstår jag sa Evy. Jag såg nog hur du lapade i dig av komplimangerna du fick av honom förut. Man kan ju fråga sig vem det är som är ragatan i det här sällskapet egentligen?”

20 september, 1927

Ingrid Jonsson, 40 år

Människan är alltings mått

Dörren hade varit stängd länge, för luften som så hastigt strömmade ut luktade unket och väldigt gammalt. Väggarna var av trä, det syntes inte i mörkret men lukten och den ohyvlade atmosfären gjorde att man kände det ändå. Det skulle ändå inte kunna vara byggt i något annat material eftersom huset drogs av en häst och inte kunde vara mycket tyngre. Ett gammalt ök var det, knappt värt slaktpriset. En fotogenlampa lös upp passagerarna och inredningen. Det fanns människor inne i vagnen, dunkla figurer i exotiska kläder. Männen hade mustascher svarta som jorden och tjocka guldringar i öronen. Kvinnorna var klädda i stora klänningar, klädda som till fest. I deras munnar, män som kvinnor, glänste falska tänder av metall. Golvet var täckt av halmstrån och vägen skymtade mellan de centimeterstora springorna. När ljuset föll i stötar på männen, kvinnorna och barnen sågs deras näsor vara än större än väntat. Deras pannor tycktes sänka sig med en enorm tyngd ner över näsroten. Kindbenen var vassa som färöiska klippor. Käkbenet gick i rak linje med kindbenen vilket gav ansiktena en fyrkantig framtoning. Under de buskiga ögonbrynen lurade svarta slaviska ögon. Skjutmåttet reglerades och rätt sida i tabellboken bläddrades fram. Skepticismen fick mustascherna att rycka och öronringarna att dingla och avge reflexer i halvdunklet.

Skallmätning av tattare i Eskilstuna, 1924

Vinden har vänt

”Systrar... mödrar, döttrar och hustrur!” Tillrop. ”Vinden vänder och för en gång skull skall vi vända kappan därefter. Vi har stått i skymundan, i skuggan länge nog. Runt oss har politiken virvlat utan att bry sig om våra krav och våra behov. Vår plats är inte längre på skuggsidan av männens boulevard. Vinden har vänt. Tiden är kommen för oss att hävda vår rätt, att kräva vår del av kakan. Vi vill ha rätt att välja vår framtid, vi vill ha rätt att välja den riksdag som gynnar oss. Vi vill ha rätt att välja riksdag överhuvudtaget!”

Applåder. ”Vi skall inte komma teknikens framsteg efter, vi skall inte klassas lägre än automobiler och elektriska lok. Vår plats är i främsta ledet, vår plats är jämsides med männen. Systrar och jämlikar, stå stadigt med huvudet högt och kämpa för det som ni förtjänar, slåss för allmän rösträtt och slåss för vår plats i samhället. Slåss för oss och för vår framtid!” Häftiga applåder.

Ingrid Jonsson, torgmöte 1920

Med vilja allena

”Hon är en duglig student för att vara kvinna, det skall medges. Även om varken jag själv eller disputatori tycker att en kvinnas plats är att ligga vid universitetet. Fröken Johansson har å andra sidan heller aldrig valt att gå den inslagna vägen. Jo, visst talar man om att hennes mor var mer karl i huset än hennes far. I övrigt är ju familjen välbeställd och respekterad. Nej, jag förstår inte dekanus önskan om att låta henne få en mer framträdande roll här vid etnologiska institutet. Som sagt är fröken Johansson driftig, men inte mer än så, hon saknar en i mitt tycke ytterst nödvändig kunskap. Med vilja allena drar man sig inte fram här i världen. Nog är det problematiskt alltid, det bär mig emot att vi gaddar ihop oss så här, men kvinnan kommer skapa en outhärdlig arbetsmiljö. Hennes krav och eviga förebråelser kommer att dra ned vårt akademiska anseende. Kvinnan har rent ut sagt för stor käft. Hur skall det se ut vid sittningarna när det sitter en kvinna med vi bordet och super punsch och kargerar? Ni ser ju vad som har hänt med flera män på institutionen, hon har tagit över, förlätt dem. Det håller inte att en kvinna betar sig så... Okvinnligt. Promiskuöst skulle jag vilja säga. Men ni har rätt, det måste finnas en annan utväg. Om vi skulle välja en tredje väg, hur menar ni då? Att rekommendera henne till en annan institution... det är ju en idé. Då får vi se till att den institutionen ger henne ett erbjudande hon inte kan motstå. Väl, då entledigar vi detta i morgon bitti. Ja, för all del. Adjö nu och god natt.”

*Samtal mellan Professor Adamsson och Lektor Hjelm, etnologiska institutionen,
Uppsala, 1922*

Reflektioner av en kvinna

Sist kvar igen. Långt efter att de andra farit hem till fru och barn är jag sist kvar. Det är redan mörk kväll och skuggorna kryper närmare in på mitt skrivbord och pulpeten med bläckhornet som står där bredvid. Jag får lov att höja veken på fotogenlampan så att ljuset blir tillräckligt starkt att skriva i. Utanför syns ingenting längre, bara mitt ansikte som speglar sig och tittar in på mig från kylan därute. Så mörka ringar under ögonen hon har, flickan vid sitt bord. Så krumma axlar. Böjda av att ständigt huka sig över luntor och tjocka pärmar. Det är inte skuld eller oro som tynger de axlarna, det är arbete. Inget hårt arbete, den bördan är inte tung att bära, snarare verkar den lättande på henne där i spegelbilden. Men ändå ser hon tyngd ut, kanske för att ensamheten, hennes halsstarriga påståenden till trots, tar ut sitt pris. Man skall inte leva av bröd allena, nej, men man skall inte heller leva av arbete allena. Skulle hon inte vilja ha en stark man som kunde ta hand om henne, trösta henne och beskydda? Nej, det är hennes kall att visa att det inte behövs, att varje kvinna är stark nog att bära sitt eget liv. Flickan i spegeln stjälar tid från mitt arbete så jag återgår till det. Även om jag älskar detta institut med dess skeva hyllor fulla med böcker och pärmar är det alltid något som drar i mig och vill ha ut mig på fältet igen. Det är med gräs under sulorna och frisk luft runt omkring sig som jag fungerar bäst. Vetenskapen kan ju inte bara bedrivas här inne, även om en del menar det. Vetenskapen måste också få trampa lite jord. Men i natt är det inte tid för dylikt. I natt skall jag och flickan i fönstret bläddra vidare i böckerna och lyssna på hur vinden får träväggarna att knaka. Vi ska stanna här länge nu. Mitt hem.

Januari, 1926

Den nya tiden

”Jag tror att fröken Johansson kommer bli en ypperlig tillgång för vårt institut. Hon besitter den djärva framtidstro som kommer att placera vår vetenskap på kartan. Av allt att döma presterade hon under sin tid hos etnologerna en del avsevärt användbart material och jag vore dum om jag inte tog chansen att låta henne disputerat hos oss. Något säger mig att hon inte kände sig välkommen på etnologen, att de ansvariga där stötte bort henne. Det klingar inte vidare

skönt i mina öron så vi skall göra vad vi kan för att välkomna henne hit. Som ni vet behövs här kvinnor, uppenbart behövs de i fältarbetet, men det blåser även andra vindar mina herrar. Det är inte längre märkvärdigt att som kvinna inneha samma ställning som mannen. Vi här på institutet skall följa den nya tiden, i enighet med vårt vetenskapliga arbete, och låta kvinnan träda fram. Fröken Johansson har redan visat på remarkabla färdigheter och kunskaper inom vårt fält och hon kommer vara med och föra oss långt. Mina herrar.”

Samtal vid rasbiologiska institutet, Uppsala, 1923

Den vilda skönheten

Vore jag poet sutte jag bestämt här och diktade. Men, kära dagbok, den ådran har ju aldrig funnits hos mig och lika bra är det. Men vattnet här intill och lövverkens gröna himmel lockar onekligen till poesi. Jag har gått ända hit idag, så benen är trötta och lyckliga. Det är skönt att få komma ifrån staden och ut till det gröna kungadömet. Här bor ingen jäkt och inga måsten. Även om jag hittat min plats i livet på institutet kan det ibland kännas som om jag trampar i samma fotsteg. Jag lägger ned all min vakna tid på forskningsarbetet och professorn är nöjd, men ändå tycker jag själv att jag inte räcker till. Det måste gå att ytterligare spränga gränser, det måste finnas ett sätt att riva fler murar. Jag har kommit så här långt, jag är ansedd inom den akademiska världen, men ute i det verkliga livet är allting egentligen som det alltid varit. Vi får hela tiden stå tillbaka för männen och deras viljor. Några segrar är avklarade, men jag vill inte vila förrän allt är vunnet. Jo, det vill jag. Varför sitter jag och ljuger för min dagbok? Det är väl därför jag är här, för att vila ett slag. Bara andas ren luft och inte bokdamm, lyssna på lövens sus istället för stadsbruset. Vila från allt ett slag. De menar väl och tycker kanske om mig på riktigt, men känslan av att bara ligga vid institutet på nåder gnager allt mer. Försöker jag lura mig själv att tro att jag är förmer än andra, att jag skulle stå över dem? Bara mitt agerande mot Hans Christian tyder ju på att någonting är fel. Det är en god man som uppenbarligen är intresserad av mig, trots att han är gift, trots att jag fortfarande inte är det. Jag vet inte, det känns som om tiden aldrig riktigt får tillfälle att stanna upp. Den har bara släpat med

sig mig i hög hastighet utan att låta mig stiga av. Här kan allting kliva av och stanna upp, andas för ett tag. Låta allting omkring mig färdas i den takt jag tillåter. Men det rycker snart i benen på mig, snart kommer jag vilja ge mig ut och i väg igen. Det är därför jag är här, det är den bana gud har valt åt mig. Att ständigt kliva framåt, aldrig stanna upp och lyssna. Jag vet att jag måste följa den stigen, oavsett vart den tar mig. Kära dagbok, jag har vilat klart nu och är redo att ta nästa stig.

Dagboksanteckningar, 1928

Docent Magnus Lindberg, 53 år

Skrapår i själen

”Jag vandrar i en skog. Det är inte en av de där vanliga granskogarna som jag är van vid, utan en tät, sjukligt torr skog med rakbladsvassa grenar. Ser mig om igen. Följer en liten stig som plötsligt verkar försvunnen under alla torra barr som täcker marken. Skogen sluter sig. Jag börjar springa. Träden har grenar som klor, de river upp mina bara armar och ben, sliter i mina kläder och skär upp mig allt mer ju längre jag springer. Varje steg känns som tusen piskrapp och tungan smakar av blod och bark. Jag sluter ögonen. Fortsätter springa. Jag skriker. En ljus, gäll stämma skär genom land och skog för att plötsligt upphöra.

Jag vet fortfarande inte vad som hände sedan. Jag vet inte hur historien slutar. Varje gång vaknar jag i det ögonblicket, precis som jag slocknade under den dagen det verkligen hände. Nu när jag vaknar på nätterna behöver jag inte mer än se mig omkring för att förstå var jag är. Annat var det då jag var ung. Då kunde jag vakna skrikandes och flera minuter tro att jag var kvar där, i den rakbladsvassa djungeln.

Därför, min älskade, vaknar jag fortfarande på nätterna och skriker. Hur tryggt jag än sover vid din sida kommer jag nog aldrig komma ifrån det. Jag vet att jag väcker barnen och jag vet att du blir rädd. Men jag kan inte göra något åt det. Det släpper mig inte.”

10 oktober, 1921.

Förnuftets triumf

– Du såg det.

– Jag såg det.

– Varför tvivlar du då? Du vet ju precis lika väl som jag att det där inte var naturligt. Eller naturligt, jag menar snarare att du vet ju att det vi gjorde inte var naturligt. Den där våldsamma ondskan som strömmade ut ur naturens

alla hörn. Du förstår ju. Jag ser det.

– Vad jag vet, förstår och anser, är åsikter som jag har för mig själv och medvetet håller utanför mitt professionella arbete. Vi ägnar oss åt vetenskap. Den ska förhoppningsvis vara förskonad från sådana vardagliga problem som hopp, spontana åsikter och intuition.

– Jag är kanske inte docent, Magnus, men jag är skolad vetenskapsman och att blunda för de iakttagelser vi gjorde i går vore ett brott mot alla vetenskapliga lagar om empiri och kausalitet vi känner till. Om vi bortser från den oerhörda, svarta känslan som överväldigade oss alla, blir vi fortfarande inte lurade av våra ögon. Jag såg vad jag såg. Den där skallen vi fann var ond.

– Du såg vad du såg och nu för du ologiska resonemang kring iakttagelserna, eftersom du inte kan vetenskapligt belägga kausaliteten i dina resonemang. Vi såg vad vi såg, vi kände vad vi kände och nu försöker du bara konstruera en ny verklighet eftersom du inte har fakta nog att få ett sammanhang i den nuvarande vetenskapliga doktrinen. Det behövs mer än så.

– Du vet.

– Jag vet inte. Jag tror.

Samtal mellan fältassistenten Johan Arosenius och docent Magnus Lindberg. 19 maj, 1923.

Teknikens under

”Jag står bredvid en Packard årsmodell 1926, en vacker automobil och ett av teknikens nya under. Här ser jag en av dessa skönheter tillsammans med dess nye ägare, docent Magnus Lindberg med frun Marianne och deras två barn. De skall nu fara till auktion på Hermanssons Auktioner. I bilen får alla fyra plats med gott om utrymme för benen. Med en topphastighet på 20 engelska mil i timmen kan de snabbt och bekvämt ta sig den femton kilometer långa sträckan. Hela familjen verkar glada och nöjda när de nu startar motorn på sin nyligen köpta bil. [Paus. Motorljud.] Och där rullar de iväg på jungfrufärden, och mot förhoppningsvis flera hundra mil av behagliga turer.”

Avskrift av ett inslag i Sveriges Radio, juli 1927.

Arvet efter vetenskapen

”Min man var allt annat än en lycksökare. Han var in i det sista dedikerad till sin forskning och fullt övertygad att han gjorde något bra för världen. Vilket han också gjorde, det vet jag. Under alla månader Magnus var borta i Afrika visste jag inte vad han höll på med, men jag visste att jag skulle få reda på varenda liten detalj han hade upplevt. I alla fall vad gäller det vardagliga livet där och hur det såg ut och, ja, sådant där.

Jag vet inte vad som hände under de sista åren vi hade tillsammans, men han verkade frånvarande och ofokuserad. Jag vet fortfarande inte vad det var som gäckade honom. Vi pratade sällan om arbete. Han sade själv att det var viktigt att skilja på familj och arbete, och det gjorde han synnerligen. Under de tillställningar jag var tvungen att följa med på, kände jag knappt igenom honom bland alla andra forskare, han hade ett helt annat sätt och förde sig på ett vis jag inte kände igen. Hemma var han mycket tystlåten och eftertänksam, och satte alltid mig och barnen först. Han var den mest kärleksfulle man en kvinna kan önska sig. Han hade en egenhet att tyst sitta och titta på oss, lite som om han studerade oss och funderade på hur vi fungerade som människor. Men på institutet var han som förbytt. En mycket hårdare attityd. Rappt språk. Yviga gester. Jag kände som sagt inte igen honom ibland.”

Utdrag ur "Afrikas pionjärer", av Stig Lexell, publicerad 1935.

Den saknade pusselbiten

”Jag trodde inte att det skulle påverka så mycket. Det var en engångsföreteelse, en spontan anomali precis som så mycket annat vi vetenskapsmän upptäcker och utesluter har någon signifikant påverkan på de övriga rasernas fortlevnad. Jag vill tro det. Men jag kan inte.

När jag ser på min son som gungar där, så är det inte med samma ögon. Min älskade fru Marianne, hon står också där. Även hennes lyster och glädje verkar förblekna en aning, bli en aning suddigare när de passerar den nya fläcken på hornhinnan som jag fått. Var jag än tittar, så blir jag påmind av den kvällen då allting hände.

Under mina resor i Norra Afrika har jag sett mycket som har fått mig att tvivla. Rasernas utveckling verkar oroande ofta och påtagligt vara influerade av den sociala kontexten, och många kaffrer visar tecken som inte faller in i det gängse mönstret. Etnologin och framför allt rasbiologin saknar ett eller flera essentiella element, inser jag nu. Det krävs fler bitar i pusslet för att få det att fungera som en helhetlig vetenskap. Kanske är vi på fel spår. Men det oroar mig mindre. Att rasbiologin saknar vitala byggstenar, eller kanske i själva verket är konstruerad av oss nordbor – det skulle jag kunna hantera. Men det här. Det stämmer inte. Det faller utanför allt annat jag vet.

Det är nu knappt två år sedan vi återkom från expeditionen i Norrland. Skallen som vi hittade är för länge sedan arkiverad och bortglömd hela den forskarvärld som inte var med på gravplatsen. För dem är det bara ytterligare en skalle utan vetenskapligt belagda anlag. Vi sökte under två veckor efter en stam som uppvisade liknande skallform eller som kanske bara hade enstaka drag som liknade den uppgrävda skallens form. Så icke. Nu finns den begravd i en av de tusentals lådor som vi har på Rasbiologiska institutet. Men från sin nyfunna viloplats hemsöker den mig fortfarande.”

Dagboksanteckning från 16 juli, 1925

Johan Sparre, 27 år

Mitt hem är min borg

Vi flyttade in i maj i år och det känns fortfarande lika fantastiskt och ofattbart. Huset ligger naturskönt vid Tuna backar utanför Uppsala precis i närheten av en liten skog. Utanför, på gården, växer ett körsbärsträd som planterades i samband med taklagsfesten. Det kommer väl fortfarande dröja ett par år innan det börjar bära frukt, men vi har gott om tid att vänta. Med ditt stabila arbete behöver vi aldrig vara oroliga för mat på bordet eller tak över huvudena.

Jag står i morgonrocken av siden och insuper morgonluften genom det halvöppna köksfönstret. Det är snart höst och i skogen här utanför börjar löven gulna medan jag förbereder frukosten till dig, min älskade make. Du är en fin man Johan, alltid så gentil och elegant. Frågar någon mig säger jag alltid att jag är lyckligt lottad. Inte bara för att du kommer från en så fin familj utan också för att du har fått mig att växa så mycket som människa.

Utanför går en skata och rafsar bland löven. Han stannar upp och lyfter sitt svarta huvud mot vårt hus. Det är fortfarande nytt – det lukar nytt hus här inne. Och vackert är det också, på något sätt känns det extra roligt att det var din brors arkitektkontor som ritade det. Bättre bröllopspresent än så kan man knappast få.

Nu hör jag dig komma i trappan. Du är rufsig i håret och trött efter en lång dag på institutet. Du vill så mycket. Du arbetar så hårt. Jag kysser dig försiktigt för att visa dig min kärlek.

Birgit Sparre, 1927

Till varje pris

”Johan Sparre har också betytt mycket för mitt yrkesval och min karriär. Vi växte upp tillsammans inne i Uppsala och bodde båda på Svartbäcksgatan strax intill Fyrisån. På många sätt var vi lika varandra. Båda två kom från de

finare familjerna i staden och det var inte ovanligt att de äldre misstog oss för bröder. Tillsammans byggde vi trädkojor, spelade boll och gick i skolan. Det var nästan alltid Johan som bestämde vad vi skulle göra när vi var mindre, för han var den starkaste av oss båda, och nästan jämt handlade det om tävlingar.

Vi kunde tävla om att springa fortast till skolan, att klättra högst i eken i Linnéträdgården eller att simma längst ut från stranden. Allt som oftast var det Johan som vann och det kändes ibland som jag själv tagit på mig rollen som notorisk förlorare för att tillfredsställa Johans, på gränsen till maniska, längtan att vara en vinnare.

Framförallt minns jag en händelse som kom mig att ändra min bild av Johan. Vi hade båda ställt upp i en seglingstävling som gick av stapeln vid Mälarens nordliga strand. Det var en mulen junidag och vi var väl ungefär tio tävlande båtar som spänt väntade på startsignalen. Vi läste då båda medicin på universitetet och det var två studenter från året över oss som arrangerade tävlingen. Vädret var förhållandevis dåligt och det hade diskuterats om kappseglingen skulle skjutas upp, men då tre deltagare rest ganska långt för att kunna delta valde arrangörerna ändå att låta startskottet ljuda.

Rutten, som på förhand var utstakad, gick från strax utanför hamnen till en bra bit ut på öppet vatten. Såväl vägen ut som tillbaka var ganska klurig, med många små skär och förrädiska grund på vägen. Johan satte av och fick snabbt god vind i seglen. Själv hamnade jag snabbt på efterkälken. Det blåste allra minst kuling och kombinationen av duggregn och snabba kastvindar gjorde mig feg. I själva verket stod striden mellan Johan och en av de äldre studenterna, Wilhelm Bratt, eftersom de var de enda som var modiga – eller skall jag säga dumdristiga – nog att utmana vindarna maximalt. Det dröjde inte länge förrän de båda försvunnit ur synfältet.

Snart hade vindstyrkan ökat ännu mer och regnet gjorde det svårt att se. Jag tillhörde inte de första att avbryta tävlingen och vända om mot hamnen igen, men anslöt mig inom kort till de andra. När vi tagit ner seglen och satt oss i

lä i hamnen var det bara Johan och Wilhelm kvar därute. Självklart var vi oroliga för hur dramat skulle förlöpa och insåg klart att risken för att de båda skulle råka i sjönöd därute var uppenbar. När tiden gick och ingen skymt syntts av någon av de två tävlande telefonerade en av arrangörerna efter hjälp. Ett par unga poliser kom till undsättning och förde ut en stor och betydligt mer sjösäker motorbåt i regnet. De återkom efter en halvtimme och vi hörde hur en av polismännen skrek åt oss att telefonera efter en ambulans. När de förtöjt båten fick vi höra vad som hade hänt. Både Johan och Wilhelm hade stött på grund som slagit deras båtar i spillror. Wilhelm hade försökt hålla sig kvar vid ett av reven, men den starka strömmen och de kraftiga vågorna hade slagit honom så hårt mot stenarna att han förlorat medvetandet och drunknat. Johan däremot hade helt oförklarligt simmat rakt ut mot öppet vatten och det var ett rent under att han upptäckts och kunde räddas. Jag kippade efter andan när jag hörde vad som hänt och delade min förtvivlan med de andra studenterna. När ambulansen kommit lyfte de först av Johan på en bår och jag sprang fram till honom för att se hur han var däran. Han tittade på mig med trötta ögon och viskade tyst, men ändå nästan triumferande: – Jag sam ut till det sista märket och rundade det. Alltså vinner jag. Det var vid detta tillfälle jag insåg att Johan Sparres ambitioner inte visste några gränser och att de förr eller senare skulle leda till hans undergång.”

Bo Lundby om Johan Sparre i självbiografen "60 år i Uppsala".

På väg uppåt

”Det är inte längesedan statens rasbiologiska institut slog upp sina portar här i Uppsala och många kompetenta forskare på universitetet har redan anslutit sig till den skara som skall föra kunskapen om den nordiska rasen vidare. Hundratusentals mätningar av svenskar och andra raser inom våra gränser har redan genomförts och en del av materialet används som källa till ett flertal avhandlingar inom ämnet. Fil. Mag. Johan Sparre är en av doktoranderna och han forskar på ärftliga sjukdomar. – Genom min avhandling tror jag mig vetenskapligt kunna bevisa att vissa allvarliga sjukdomar i själva verket uppstått genom att vissa raser olyckligt

blandats med varandra, förklarar doktoranden.

Sparre vill i detta tidiga skede inte uttala sig om vilka sjukdomar som främst skulle vara aktuella, men vill ändå påpeka att han huvudsakligen avser studera de germanska folkens rasblandning med de slaviska.

– Min förhoppning är att de teorier jag kommer att presentera kan finna tillämpning hos såväl läkare som biologer.

[...]

Även institutets chef, Herman Lundborg, har höga tankar om doktoranden:

– Sparre är en utomordentlig vetenskapsman, som utan tvekan kommer att gå långt. Det är en ynnest att ha en så driftig och ambitiös man vid institutet.

Ur artikel i universitetstidningen 'Uppsala Veritas', 1924

Friskförklarad

Och där sitter han nu nedsjunken i fåtöljen av trä i det kalla väntrummet. Där sitter han tyst och hoppas att hans fru är sjuk – för om inte hon är det måste det vara han. Han vet att om en minut eller två kommer hans liv att förändras. Vet att det kan vara hon eller det kan vara han som saknar förmågan att få barn. Över honom lyser tunga lampor. Väntsalen är tyst, men utanför från fotbollsplanen hörs skrik och liv. Tioåringar som slåss, som växer, som lever ut sina lekfulla drifter och som en dag skall bli vuxna och göra sina föräldrar stolta.

De drömmer båda två. De önskar så mycket att få vakna av barnaskrik, att få hålla om ett litet barn som är deras, som är ett resultat av deras kärlek. Det är en stark dröm.

Dörren slås upp. Hans fru leds ut av en läkare med säker hand. Läkaren är lång och ståtlig. Uppenbart viril och frisk. Hon ser glad ut och verkar lättad. Som om en tung sten tagits från hennes bröst och placerats hos honom istället. Samtidigt verkar hon ledsen – han har sett hennes ögon så många år att han

inte misstar sig. När hon får syn på honom går hon med raska steg bort mot honom. Hon släpper läkarens beskyddande arm och överlämnar sig till sin man. "Jag är frisk", säger hon. Hon låter lycklig.

Det krävs en övermänsklig kraft för att han skall kunna uppbåda ett leende, han klarar det nästan men inte riktigt. "Jag älskar dig så", får han fram och hon ser upp på honom tydligt och klart. "Läkaren säger att det bara är att försöka igen", säger hon hoppfullt, nästan bedjande. "Han säger att det är svårt för många par, men det brukar lösa sig så småningom". Hon ser på honom att han inte tror henne. "Vi kommer att få barn, Johan, jag känner det".

Det är svårt för honom att dölja de tårfyllda ögonen. Hon kan ha rätt. Det kan fortfarande finnas tid att försöka, men de har redan försökt i en evighet. Att ständigt räkna dagar i månaden, att tvinga sig själv till erektion och ejakulation för att hålla drömmen vid liv. Att byta ömhet mot tvång. Att försöka. Inte att älska.

Dagen därpå kommer han att själv gå till läkaren. Inte till samme läkare, utan en gammal vän som inte skvallrar. Han kommer att utstå förnedringen det innebär att tvivla på sin egen fertilitet inför en annan och han kommer att låta sig testas. I famnen på sin vän kommer han att gråta och han kommer att be på sina knän den kvällen om ett positivt resultat.

Han vill bli far. Och i desperationens bitterhet kommer han ändå inte sluta hoppas och drömma.

Mars, 1928

Käre Johan,

Jag har nu gått igenom de prover som vi tog vid ditt besök hos mig tidigare i veckan och skriver till dig för att redovisa resultaten. Det är med tungt hjärta jag måste konstatera att du är helt steril och därmed oförmögen att få barn. Provsvaren är helt entydiga och jag har även verifierat resultaten med min kollega.

Det är min innerliga önskan att detta besked inte tar för hårt på dig och min dörr står alltid öppen för dig om du vill sätta dig ner och prata.

Får för övrigt passa på att gratulera dig till en lyckad disputation och doktorshatten. Den är du väl förtjänt av.

Med vänlig hälsning

Sven Tunhammar

Herman Lundborg var rasbiologiska institutets chef från starten 1922 till 1936.

Ett institut växer fram

Rasbiologin i Sverige fram till 1958

Stor enighet föregick beslutet om att 1922 upprätta ett rasbiologiskt institut i Uppsala.

1920 framlades i båda kamrarna likalydande motioner med yrkande på att en utredning borde tillsättas för att utreda grunderna för att ett rasbiologiskt institut skulle kunna inrättas.

I motiveringen till att ett statligt rasbiologiskt institut borde upprättas framhöll man bland annat att det krävdes stora insamlingar av material om befolkningen i Sverige för att man skulle kunna utreda äftlighetsförhållanden med mera och för detta krävdes ett institut. Man ansåg också att ett rasbiologiskt institut skulle kunna fungera som ett skydd mot inre fiender. Dessa fiender var de defekta, asociala, abnorma och brottsliga människorna.

Ärendet togs upp till utskottsbehandling, där man var positiv till förslaget, och gick även ut på remiss till universiteten, Medicinal-

styrelsen, Karolinska institutet och kanslerämbetet. Alla var positiva förutom Karolinska institutet där några ansåg att något institut inte borde inrättas utan att Lundborg istället skulle få en egen professur.

Efter remissvaren framlades en proposition den 11 februari. I riksdagsdebatten framlades argument både för och emot upprättandet av ett institut. De som var positiva framhöll värdet av att man skulle kunna bevara den svenska folkstammen, medan de som var negativa till förslaget framhöll de ekonomiska svårigheterna som landet brottades med. Det var alltså inga ideologiska argument som framfördes mot förslaget.

Förslaget om ett statligt rasbiologiskt institut antogs och 1922 inleddes institutet sin verksamhet. Institutet personal bestod av Lundborg, som var dess chef, en statistiker, en läkarassistent, en antropologisk assistent, en genealog, en reseassistent och en fotograf och hade en årlig budget av 60 000

kronor. Lundborg var en centralgestalt inom rasbiologin tillsammans med Nils von Hofsten, styrelseledamot för institutet. Hofsten var Medicinalstyrelsens expert och ledde i mycket steriliseringspolitiken i Sverige.

Ett av de första uppdragen för institutet var att göra en kartläggning och beskrivning av människorna i Sverige. Under det första året mättes ca 100 000 personer. 1926 var man färdig och boken "The Racial Character of the Swedish Nation" utgavs.

En av institutets höjdpunkter var när man 1925 höll den nordiska konferensen i rasbiologi och antropologi i Uppsala. Andra viktiga händelser för institutet var deras föreläsningar som hölls från 1922.

Bland andra föreläste Eugen Fischer 1924. Han skulle senare bli föreståndare för Berlins institut för rasbiologi.

Rasbiologiska teser i urval

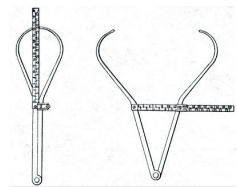
Följande punkter är tagna ur Rasfrågor i modern belysning, 1919, s 132..

1. Ett gott folkmaterial är ett lands största rikedom. Folkmaterialets kvalitet är i högsta grad beroende på arvsmassans beskaffenhet. Den är mycket olika hos olika folk.

3. Hela folk äro underkastade sträng lagbundenhet likaväl som enskilda individer. Det hör till kulturfolkens förnämsta uppgifter att noggrant utforska dessa biologiska naturlagar och att sedan reglera och ordna samfundsförhållandena därefter. Bryta vi mot dessa naturlagar, få vi själva bära följderna: vi urarta och gå under.

8. Industri och näringar kräva oavslagen ökad och ny arbetskraft. På grund av sjunkande nativitet inom landet och emigration kunna dessa anspråk ej i längden fyllas utan att främmande arbetsfolk inkallas. Det uppstår tomrum, som fyllas av galizier och andra sämre folkelement. Rasblandningar inställa sig förr eller senare, givande upphov till en blandras av relativt dålig beskaffenhet.

10. Det ligger förvisso inom möjligheternas gränser att på allvar upptaga kampen mot dessa hotande och fördärvbringande faktorer. Detta förutsätter emellertid, att alla goda medborgare inom landet, oberoende av social, politisk och religiös ståndpunkt, förena sina krafter och samarbeta för ett löftrikt gemensamt mål, värnandet av vårt folk mot inre samhällsupplösande och rasurartande tendenser. Härför kräves det god vilja och sammanhållning, ekonomisk oförräddighet, fördjupad moral samt sann människokärlek.

Verktyg för skallmätning

"Fröken Sverige" anno 1922

Skönhetstävlingarna i Sverige började som rena rastävlingar.

Det menar Bosse Schön, författare till boken "Svenskarna som stred för Hitler".

Den första tävlingen i Sverige ägde rum 1922 och anordnades av Stockholms Dagblad tillsammans med Rasbiologiska institutet i Uppsala. Arrangemanget hade som bakomliggande syftet att få fram en "äktsvensk kvinnotyp".

Skönhetsmiss från 20-talet

Tvångsterilisering först 1934

Ett stort antal tvångsteriliseringar genomfördes i Sverige mellan år 1935 och 1975 som en följd av steriliseringslagarna som instiftades år 1934.

Med undantag av Tyskland under nazisttiden är det inget annat land som tvångsteriliserat en så stor andel av befolkningen.

Steriliseringarna genomfördes av tre skäl: rashygieniska, sociala och medicinska. Från och med år

1934 års skrivning av lagen var det sagt att steriliseringarna skulle vara "frivilliga", men varierande grader av tvång förekom ändå.

Rasbiologiska institutets dåvarande chef, Gunnar Dahlberg, var själv något skeptisk till nyttan med steriliseringarna. Han var inte heller säker på att judeförföljelserna i Tyskland skulle vara direkt positiva för rashygien.

Hela tåget är fullt av timmermän. Grovhuggna karlslokar med sammanbitna ansikten, låga pannor och svartmuskiga ögonbryn. Vi sitter bland arbetarna, det finns ingen första klass. En enskild kupé är allt som skiljer oss från burdusa ord, hesa skratt och stanken av snus och brännvin. Utanför fönstret blir landskapet allt mer avskalat och kargt. Männen som trängs i de andra kupéerna är som skapta för klimatet här uppe. Stabila som stenstoder, huggna ur det norrländska urberget.

Vi har inte talat något mer om det som hände i förrgår kväll, och stämningen är lite tryckt. Magnus är uppenbarligen nervös och jag vet inte varför, men han sitter hela tiden med ansiktet tryckt mot rutan. Det ser ut som om han letar efter något med blicken. Hans Christian sitter och sover bredvid honom, till synes helt lugn. Den mannen är något av ett mysterium för mig, hans blick är kall som den djupaste av brunnar, ändå är han passionerat upptagen av sitt arbete. Mitt emot Hans Christian, bredvid mig, antecknar unge herr Sparre något på ett papper. Tillfälligtvis ser han upp mot oss andra och ler ansträngt. Han verkar orolig, sitter knappt still. Ändå har han alltid varit en fridfull ung man i mina ögon. Men det är klart, första expeditionen har ibland den effekten. Han är väl ivrig att få sätta igång arbetet.

Utdrag ur Ingrid Johnssons dagbok, 14 mars, 1928

***Requiem aeternam** är ett skräckscenario som utspelar sig under det svenska tjugotalets slut. Karaktärerna är alla forskare vid det rasbiologiska institutet i Uppsala. Institutet grundades 1922 och tillkom på statsmaktens eget initiativ. Institutet var det första av sitt slag i världen.*

